

POSSESSOR MALÆ FIDEI.

Restituere tenetur omnino damnum & qualitatem servando; adēque restituere tenetur rem eamdem in individuo, & bonitate, si extat, vel tantumdem in specie, aut genere, seu pretio, si non extat, etiam si sine sua culpa perierit. Item tenetur restituere omne damnum, & interesse, sive danni emergentis, sive lucri cessantis &c. quia fuit injusta causa damni; qua in re fieri potest compositio cum dominis, qui solent multum remittere. Insuper omnes fructus tam naturales, quam mixtos, deducuntur suis expensis, & laboribus, sive hi fructus extent, sive non; quorum nihil prescribere potest, quia non debet lucrum ex injustitia reportare.

Non tenetur autem restituere fructus industriales: quia hi non correspondent rei alienæ, sed propriæ industriae. Unde si usurarius centum aureos, quos lucratus est ex usuris, exponat licet negotiacioni, & inde lucretur viginti, tenetur restituere priores centum aureos, viginti vel potest licet pro se retinere. Similiter si fur pecunia ablata ludat, & lucretur, non tenetur restituere lucrum, quia est fructus industrialis, nisi dominus fuisset pariter lucraturus.

2695 Si dum res aliena mala fide detinetur, crescat, seu ejus pretium augeatur, domino crescit, adēque illi debetur. Unde si frumentum ablatum mense Augusti retines mense Maji, non satisfacis, si solvas pretium, quod valebat mense Augusti, sed frumentum restituere debes mense Maji cum suo melioramento.

Si verò pereat, aut deterior fiat naturaliter casu fortuito, hostium incursione, &c. ita tamen, ut prudenter existimetur, quæ peritura fuisse apud dominum, non tenetur ille ad restitutionem; quia per hoc, quod res erat apud furem, nullum novum damnum incurret, quod non apud dominum.

Si verò apud dominum peritura non fuisset, aut damnum passura, tenetur injustus detentor restituere pretium, etiam si sine sua culpa periret, quia per suam injustam acceptiōem, seu detentionem, fuit causa efficax damni.

Denique si res apud dominum erat peritura, & apud furem extat incolmis, domino extat, quia sicut quando crescit, domino crescit; ita quando extat, domino extat.

2696 *Exemplum.* Fur surripit è navi Petri quasdam merces, quas transportat in propriam navim: accidit die sequenti, quod tempestate pereant ambæ naves, una cum mercibus, salvis hominibus: ad nil tenetur fur. Si verò sola navis Petri pereat, & navis furis salvetur,

tenetur fur restituere merces ablatas Petro.

2697 Quando plures concurrunt ad damnum, seu furtum: si id faciant scorsim, non tenentur singuli plus restituere, quam per se acciperunt; quia sunt cause partiales partialitate effectus. Si autem id fecerunt mutuo consensu, & auxilio, tenentur singuli in solidum, nempe restituere totum in defectum alterius cum jure postea repetendi ab eo: quia mutuo illo consensu, comitatu, & auxilio, singuli haberunt influxum efficacem in totum furtum, & damnum, quod ex confidentia in mutuo comitatu, & auxilio, fuit illatum; unde singuli dicuntur causa totalitate effectus.

Quod si duobus furibus per se determinatis ad aliquod certum furtum, superveniat tertius, & simul cum eis furetur, tenetur solum ad suam partem. Si verò in effectu duo illi non erant sufficietes ad furtum, v.g. ad frangendam januam domus, ad excubias facientes, &c. & auxilio tertii satisfecerunt, tenetur tertius in solidum; quia in re fuit causa efficax totius furti, & causa totalis totalitate effectus: v. in tom. 2. n. 15. pag. 501.

2698 Quando damnum est incertum, restitutio est facienda secundum estimationem experti: v.g. si animal teneræ ætatis occidisti, si recentes arbores aut immaturas fegetes incendiisti, restitui debet tantum, quantum tempore missis valuerint, non omnino ad æquatè, sed deducuntur laboribus, & expensis, ac habita ratione periculi.

2699 Qui est certus, quod res sit Petri, vel Pauli, dubitat verò, an determinatè sit Petri vel Pauli, tenetur utrique dividere pro rata dubii: v. n. 40. & n. 111.

2700 Possessor malæ fidei in foro externo, tantum detrahere potest expensas necessarias factas pro re domini, v.g. pro viridario, &c. minimè voluntarias, & utiles; idque in poenam delicti; at in foro conscientia potest etiam istas detrahere: quia sicut melioramenta, quibus res est à fure facta melior, & fructuosa, cedunt domino, eique utilitatem afferunt; ita justum est, ut ille expensas pro eis factas sibi detrahatur.

ACQUISITA OB TURPEM
CAUSAM.

2701 **N**on sunt restituenda, nisi in casibus, in quibus lex humana facit inhabilem acquirentem. Talia sunt acquisita per simoniam realem, de quibus n. 1263. & 1264. pro spōnsionibus super vita, & morte, & futura electione Summi Pontificis, & Cardinalium; quæ sunt restituenda, non ipsis dannibus, sed pauperibus in poenam, ex Bullis Greg. XIII. & Clem. VIII.

Mi-

Minimè in casibus, in quibus non adeat præfata lex; quia licet conventio, & pactio pro opere illicito patrando sit illicita, & non adimplenda; semel autem patrato opere illicito, v.g. homicidio, fornicatione, &c. non est illicitum petere, & dare premium promissum; quia actio illa, quæ venditur, est in se pretio estimabilis. Immò meretrices possunt premium petere in judicio, quia meretricium in foro externo toleratur; non sic aliae mulieres.

2702 In foro externo non oritur obligatio solvendi premium ob opus turpe factum, excepto meretricio, ex l. eleganter, ff. de verbis obligat.

2703 Judex, qui dedit sententiam ob premium, si sententia est justa, non potest recipere premium, & si recipit, tenetur restituere; quia sententia justa est debita, adēque non potest justè vendi. Si sententia est injusta, ante sententiam tenetur rescindere contractum, restituto pretio; sed ea data, potest licet petere, & accipere premium, quia vendidit operam suam uni parti non debitam; at tenetur restituere damna illata alteri parti. Tamb. tom. 1. l. 7. cap. 5. §. 3. num. 13.

2704 Acceptata per simulationem paupertatis sunt restituenda. Scotus in 4. d. 15. q. 2. lit. X. quia deceptus in conditione ob quam donat, non liberaliter donat: ex qua ratione sicut quando donas alicui, quem putas propinquum si talis non est, donatio est nulla: ita quando donas eleemosynam alicui, quem putas egenum, si talis non est. Soto, & Busemb. id concedunt de eleemosyna magna, negant de parva, quia magna datur sub conditione puræ paupertatis, non sic parva. Sed ratio Scotti est universalis; unde ejus sententiam sequitur Navar. & vocat communem.

2705 Accepta per hypocrisim, v. gr. Beneficium, officium Ecclesiasticum, ut Provincialatus &c. esse restituenda, seu renuncianda, tenent ex nostris Faber, & Aretinus, si hypocrisia fuit causa finalis, & motiva apud electores; quia deceptio causat involuntarium, adēque reddit contractum nullum. Negant Soto, & Azorius; item Navar. præfertim quoad Beneficia Ecclesiastica; quia Prelati licet bonitatem concurrentium diligenter perscrutentur; postea tamen, quando confrunt, absolutè, & non conditionaliter confruent.

2706 *Hypocrita* est qui tales sanctitatem fingit, qua prætendit apud homines aliquid bonitatis, quam non habet. Unde hypocrita non est, qui suum peccatum occultat, nil bonitatis ultra statum communem suæ Religiosis & conditionis prætendens. Hypocrisia

est de ie venialis; est autem mortalis; si fiat cùm injuryia, aut damno gravi proximi, ut cùm quis fingit sanctitatem ad obtainendum officium, & dignitatem, &c.

2707 *Fraudantes gabellas justas*, non peccare, neq; ad restitutionem teneri, nisi sint custodes, seu obligati ex officio, tenent Duardus, Henriquez, Angelus, Navar. Castrus, Sà, Pontius, & alii; quia lex de gabellis non imponitur per verba præcepiva, sed ordinativa. Tum quia est lex civilis, purè poenalis; adēque solum obligat in foro externo, & ad poenam; non in foro conscientia, & ad culparum. Nec officit, si fraudes cedant ad damnum ementium gabellas; quia illi sciunt fraudes contingere, & tamen emunt, & conducunt illas; immò cum hoc periculo emunt, & ob illud solent vilius emere, aut conducere. Denique id, quod amittunt cum multis, compensant cum aliis, quos in fraganti inveniunt. Ita illi: v. num. 2657.

2708 Dico tamen, nedum custodes, sed etiam alios peccare, & ad restitutionem teneri, nisi justus titulus compensationis ad sit, Mastrius in theol. mor. dis/p. 6. n. 19. Faber, Lugo, Jo:

la Crux; quia gabellæ justæ non debentur Principi in poenam; sed in tributum, & ut stipendum jure naturæ debitum Principi. Et sicut Princeps tenetur jure naturæ custodire subditos, eorum maxima, & turres, eosque defendere ab hostibus; ita vicissim, jure naturæ, tenentur subditæ dare Principi subsidium congruum ejus sustentationi, & ad bonum publicum subfinendum: hinc ait Christus, Matth. 22. Reddite, que sunt Casaris, Casari: & que sunt Dei, Deo, v. à n. 173.

2709 Illud certum est, posse deputatos ad exigendum dissimulare cum pauperibus, qui vix solvere valent, ut advertit Mendo in epit. ver. Gabella, n. 2.

2710 Insuper addit Mendo cit. n. 6. cum Sylvestro, & aliis, quod Iesus à Rege, si concurrent conditions ad compensationem requiritæ: de n. 2641. possit compensare non solvendo gabellas, etiam si istæ sint alicui privato locata, aut venditæ; quia semper minori pretio locantur, aut venduntur, ob respectum ad fraudes. Ceterum hæc sententia non est practicanda in casu, quo gabellæ sint alicui privato venditæ; quia tunc est earum translatum dominium à Rege in privatum. Et tanta libertas posset esse causa emptorem depauandi.

2711 Item etiam in sententia opposita, quod non sit peccatum fraudare gabellas, Merator aut aliis, qui occulte merces introduceret non solvendo gabellas, non posset sine pec-

peccato, ex onere restitutionis illas ab emptoribus exigere, sed deberet minori pretio vendere; aperta namque injustitia est, velle ab emporibus recuperare premium gabellæ, quod fraude non solvit.

2712 Dixi, *fraude non solvit*; quia si à Gabellotis fuisset mercatori pars aliqua gabellæ remissa, ex fine eum magis confirmandi ad merces deferendas, tunc posset partem exigere; quia ipsi cedit, cùm fuerit eidem in suæ personæ gratiam à Gabellotis remissa, juxta dicta de emptore, n. 2464.

Q U A E R E S

2713 *An quis aliquid accipiens, ne accuset, tenetur ad restitutionem?*

Difficultas procedit post delictum, v. gr. furtum, homicidium, &c. commissum, quod non pendet in futurum, nec reparari potest, aut ad reparandum quis non tenetur; minimè antè; quia ante, certum est in casu delicti patrandi teneri ad rescindendum contratum, & restituendum premium, ut in n. 2703. Hoc præmisso.

Reip. cum distinctione. Si hic habet jus ad accusandum, non tenetur ad restitutionem, quia tale jus est pretio æstimabile: Si tamen habet jus ad accusandum, & insuper ad id tenetur ex justitia, quatenus tenetur ex officio, puta si est Officialis, si salarium accipit, &c. tenetur ad restituendum damnum domino, cuius est Officialis; minimè premium acceptum delinquenti, ne accuset, ne impedit, &c. ut in n. 2679. Quia licet deliquerit contra iustitiam erga dominum, cuius est Officialis, & proinde teneatur ad reparanda illi damna; non deliquit contra iustitiam erga delinquentem, accipiendo premium, ne accuset; sed illi vendidit jus accusandi pretio æstimabile.

Hinc post furtum commissum, quod reparari non potest, aut ad quod reparandum ob aliquam circumstantiam, puta sibi periculum, &c. quis non teneatur, non tenetur quis restituere premium acceptum à fure, ut taceat, ne accuset, & dummodo premium acceptum non sit pars furti.

Quod est verum etiam si ille animum accusandi non habeat. Diana p. 4. tral. 4. ref. 34. Quia in re jus habet, quod est pretio æstimabile.

2714 Denique si hic nullum habet jus ad accusandum, impediendum &c. nil potest justè recipere, ne accuset; & si recipiat, tenetur restituere. Qua ratione (ait Tamb.) Ne quid uxor accipere justè à marito premium, ne adulterer: quia ad non adulterandum tenetur uxor ex iustitia ipsi marito: ergo uederet marito id, quod

mariti est, Tambur. tom. 1. lib. 7. cap. 5. §. 3. à n. 8. Bonac. tom. 2. de rest. disp. 1. q. 2. punct. 11.

CUI RESTITUENDUM.

2715 **R**estitutio regulariter est facienda domino. Nomine domini, venit tam qui habet dominium rei, quam omnis qui aliquo justo titulo rem possidet; unde res, quam fur abstulit à depositario, non est restituenda domino, sed depositario, qui eam habebat de voluntate domini.

2716 Dixi, regulariter, quia sunt plures causas, in quibus non est facienda domino. Et quidem, si dominus est mortuus, facienda est hæredi. Si longè absens, ut sine magno dispenso fieri illi non possit, facienda est propinquis. Si dominus, & propinquus sint ignoti, adhibenda est diligentia, ut dignoscantur.

2717 Si diligentia adhibita non possint cognosci, est facienda Christo: quem Deus constituit heredem universorum, ex Apost. ad Hebr. 1. hoc est, pauperibus, Ecclesiæ, aut Hospitali: quod si ipse revera est pauper, potest rem in parte, aut toto sibi applicare, quia non est pejoris conditionis alii pauperibus: qua facta applicatione, si perveniat ad pingue fortunam, non tenetur restituere pauperibus, sicut nec alii pauperes; quia per talam applicationem acquisivit dominium ut pauper in defectum domini, etiam si fuerit iustus acceptor.

2718 Si vero compareat dominus, non tenetur restituere ille, qui applicavit pauperibus, si moralem diligentiam fecit, ut dignoscet dominum: tenetur vero ipse pauper, qui rem accepit, si res extet in individuo: si sit consumpta, tenetur restituere id, in quo factus est ditor: quia nemo debet ex re alterius ditescere.

2719 **B**ona inventa, quæ nullum habuerunt dominum, ut lapides pretiosi si in flumine, & venæ metallorum, vel si habuerunt, modò nullum dominum habeant, ut thesauri, non dicuntur bona incerta, & de his diximus in num. 2304. iuræ naturæ esse primò occupantis. Vide ibi.

2720 **B**ona igitur incerta sunt, quæ circumstantiis consideratis, cognoscitur, quod habent dominum, sed ignoratur, quis sit: hujusmodi sunt res in via inventæ, ut si ulnam vnam panni emere fecisti, sed modò invenias esse duas, & nescias dominum, qui vendidit. De his loquendo, si facta moraliter diligenter dominum invenire seu dignoscere non valas, potes licet ea pro te retinere, etiam si non sis pauper, quia solus iustus acceptor tenetur res, quarum ignorat dominum, restituere pauperibus, ex Alex. III. c. Cùm tu. de usuris: ne lu-

Jucrum reporter ex delicto. Quod si compareat dominus, tunc teneris restituere rem si extat, vel id, in quo factus es ditor, ut dictum est de paupere, cui est applicata res alterius.

2721 Qui solvit creditori sui creditoris inciso suo creditore, satisfacit in foro conscientia, quia ponit æqualitatem; debet tamen posteà monere, ne solutio fiat bis.

Q U A E R E S

2722 *An, qui rem emit à fure teneatur eam reddere domino?*

Nav. & Bonac. dicunt, eum, qui mala fide emit à fure, teneri reddere domino; qui vero bona fide emit, posse rem reddere furi, ut sic suum premium recuperet. Absolutè docent, utrumque posse rem reddere furi, ut suum premium recuperet, Toletus, & ex nostris Mastrius, Faber, & Aretinus, quia unusquisque tenetur magis sibi providere, quam alteri: quod si fur non restituat, est per accidens: unde non dicitur iste per se cooperari peccato illius.

2723 Qui bona fide rem emit à fure, & posteà pariter bona fide eam vendidit tertio, æquali, aut majori pretio, non tenetur rescindere contractum factum cum tertio, nec ei restituere premium, quia caritas non obligat ipsum, ut in gratiam alterius patiatur damnum innocens. Tum quia contractus emptionis factus cum fure, licet revera non transferat dominium rei, quæ est alterius, est validus; quia per eum fur venditor obligatur emptori de evictione, & damnis inde secutis emptori; unde tenetur illi restituere premium.

2724 Quod si fur restituat isti premium, tunc tenetur iste rescindere contractum cum tertio ei restituto pretio, & re domino; quia tunc nullum damnum reportat, cùm jam suum recuperaverit premium. Si autem fur non restituat isti premium, nec iste tenetur rescindere contractum cum tertio, nec illi restituere premium, etiam si fuerit majus, quia excessus ille cedit sua industria; si vero excessus sit ob ipsam rem, quæ eadem manens crevit in pretio, tunc est restituendus domino excessus, quia est fructus rei, unde in illo factus est ditor ex re alterius: v. n. 2740. & 2742.

IN QUO LOCO, ET QUIBUS EXPENSIS.

2725 **P**ossessor bona fidei, seu obligatus ex re accepta, quando cognoscit rem esse alterius, tenetur rem restituere in loco ubi res extat, unde si dominus sit in alio loco, n. 2668. quod fieri non solet. Si vero res, quam amisit, erat eadem in specie, quatenus eamdem, v. g. pecuniam in individuo, quam

quia non tenetur quis cum proprio oamno restituere in pristinum statum dominum, quem non læsit. Possessor vero male fidei, hoc est qui est obligatus ex iusta acceptione, tenetur mittere propriis expensis, quia dominus non debet reportare damnum ex delicto furis.

2726 Exemplum; Petrus Messana se duxit cum equo Pauli Panormum: Petrus iste, vel equum accepit bona fidei, & tunc tenetur monere Paulum Messanæ, ut suis expensis mittat pro equo: vel accepit mala fidei, seu rapuit; & tunc tenetur mittere equum Paulo Messanam propriis expensis, insuper solvendo damna, & interesse, detractis tamen expensis, quas fecit pro sustentatione equi, quas verè ipse Paulus fecisset, nisi expensæ istæ compensandæ essent usu equi, quem fecit Petrus.

2727 Si dominus sit ita absens, ut excessive expensæ essent facienda à fure pro re mittenda, tunc tenetur restituere, & mittere, si expensæ sint æquales cum valore rei; minimè vero si sint notabiliter excedentes valorem rei, quia restitutio non fit, nisi ut servetur æqualitas; idèque non obligat cum notabilis inæqualitate creditoris, & debitoris; hac ratione universaliter restitutio non est facienda cum jactura boni altioris ordinis. Unde poterit iste restitucionem differre, si sit spes, quod approximetur dominus; quod si non sit talis spes, potest restituere consanguineis; & in horum defectum pauperibus, aut in aliquod opus piuum pro domino; quia, ut docent D. Thomas, & Scotus, quando restitutio fieri non potest, ut profit domino corporaliter, fieri debet, ut profit domino spiritualiter.

Q U A E R E S I.

2728 *An, qui rem restituendam consignavit viro putato fideli, qui eam amisit, aut pro se surripuit, teneatur iterum restituere?*

Quis sit est fusè retolutum in 2. tom. à n. 175. pag. 523.

Q U A E R E S II.

2729 *Ad quid teneatur persona media, si rem restituendam amiserit?*

REsp. si amisit cum culpa gravi, & mortali, tenetur quidem restituere; si sine culpa mortali, est distinguendum: vel amisi rem eamdem in individuo, & tunc non tenetur restituere; non quidem ex re accepta; quia non extat, nec in aliquo est ex ea factus ditor: nec ex iusta acceptione, ut supponitur. Solum teneretur ex culpa juridica lata, aut levi, si se obligasset ex contractu, juxta dicta n. 2668. quod fieri non solet. Si vero res, quam amisit, erat eadem in specie, quatenus eamdem, v. g. pecuniam in individuo, quam

T resti-